

7.10.2022
PERJANTAISARJA²
MUSIIKKITALO KLO 19.00

ELIM CHAN
KAPELLIMESTARI

OLLI MUSTONEN
PIANO

Unsuik Chin:
Subito con forza

5 min

Sergei Rahmaninov:
Paganini-rapsodia op. 43

22 min

I

Johdanto: Allegro vivace

Muunnelmat:

1: (Precedente)

Teema: L'istesso tempo

2: L'istesso tempo

3: L'istesso tempo

4: Più vivo

5: Tempo precedente

6: L'istesso tempo

7: Meno mosso, a tempo moderato

8: Tempo I

9: L'istesso tempo

10: L'istesso tempo

II

- 11: Moderato
- 12: Tempo di minuetto
- 13: Allegro
- 14: L'istesso tempo
- 15: Più vivo scherzando
- 16: Allegretto
- 17: (Allegretto)
- 18: Andante cantabile

III

- 19: A tempo vivace
- 20: Un poco più vivo
- 21: Un poco più vivo
- 22: Marziale. Un poco più vivo (Alla breve)
- 23: L'istesso tempo
- 24: A tempo un poco meno mosso

VÄLIIAIKA 20 MIN

Béla Bartók:
Konsertto orkesterille f-molli

36 min

- 1. Introduzione
- 2. Giuoco delle coppie
- 3. Elegia
- 4. Intermezzo interrotto
- 5. Finale (presto)

MYÖHÄISILLAN KAMARIMUSIIKKI alkaa noin 10 minuutin tauon jälkeen Konserttisalissa. Yleisöä pyydetään siirtymään permannolle kuuntelemaan esitystä. Myöhäisillan kamarimusiikissa on numeroimattomat paikat.

Olli Mustonen:
Pianokvintetto

22 min

1. *Drammatico e passionato*
2. *Quasi una passacaglia (Andantino)*
3. *Finale (Misterioso)*

Olli Mustonen, piano
Petri Aarnio, viulu
Salla Savolainen, viulu
Albert Papp, alttoviulu
Mikko Ivars, sello

3

Väliaika n. klo 19.40. Konsertti päättyy n. klo 20.55.
Myöhäisillan kamarimusiikki päättyy n. klo 21.35. Suora lähetys Yle Radio 1:ssä ja Yle Areenassa sekä viivästettynä klo 20 alkaen Yle Teemalla.

PIANISTI, SÄVELTÄJÄ JA KAPELLIMESTARI

SER
GEI
RAH
MANI
NOV

TEEMASÄVELTÄJÄ 2022 / 23

4

”Olenko ajanut takaa yhtä aikaa kolmea jänistä saamatta niistä yhtäkään kiinni”, pohdiskeli Sergei Rahmaninov (1873–1943) venäläisen sananlaskun sanoin viitaten uraansa pianistina, säveltäjänä ja kapellimestarina. Ainakin pianistina ja säveltäjänä hän sai jäniksensä kiinni ja pataan asti mutta myös kapellimestarina, vaikka se onkin jäänyt hänen taiteilijakuvassaan kahden muun uran varjoon.

Rahmaninovin pianotuotannossa on sekä erillisistä teoksista rakentuvia kokonaisuuksia, kuten 24 preludia että kaksi laajamuotoista sonaattia. Neljästä pianokonsertosta varsinkin toinen ja kolmas kuuluvat lajinsa rakastetuimpiin teoksiin. Sinfonioita on kolme ja sarjan eräänlaisena vokaalisena täydentäjänä on kuorosinfonia Kellot.

Lähtö Venäjältä vallankumouksen jaloista ja saapuminen 1918 Yhdysvaltoihin merkitsi ratkaisevaa vedenjakajaa Rahmaninovin uralla. Omasta maaperästään

irtireväisty tunneherkkä säveltäjä kadotti useaksi vuodeksi luomisvoimansa ja sävelsi jäljellä olleina 25 elinvuotenaan vain kuusi julkaistua teosta.

Kimmo Korhonen

RAHMANINOV–TEEMAKONSERTIT

- 7.10. Paganini-rapsodia
- 18–19.1. Pianokonsertto nro 3
- 27.1. Sinfonia nro 1
- 1.–2.2. Sinfonia nro 2
- 10.2. Sinfonia nro 3
- 24.3. Pianokonsertto nro 1
- 26.–27.4. Pianokonsertto nro 4
- 10.–11.5. Pianokonsertto nro 2
- 19.5. Kellot

UNSUK CHIN: SUBITO CON FORZA

Korealainen, nykyisin Berliinissä asuva Unsuk Chin (s. 1961) kuuluu aikamme arvostetuimpiin säveltäjiin, joka on saanut mm. Grawemeyer-palkinnon viulukonsertostaan (2004) ja Wihurin Sibelius-palkinnon vuonna 2017. Suomessa hän on vierailut mm. Helsingin Musica novan säveltäjävieraana 1999 ja kesällä 2023 hän toimii Avantin Suvisoiton taiteellisena suunnittelijana.

Subito con forza ("Äkkiä voimalla") on Chinin Beethovenin 250-vuotisjuhlallisuuksiin vuonna 2020 säveltämä lyhyt alkusoitto. Teoksen heräte tuli kuoron säveltäjän keskustelukirjoista, etenkin lauseesta: "Duuri ja molli. Minä olen voittaja." Chiniä ovat inspiroineet Beethovenin musiikin valtavat kontrastit vulkaanisista purkauksista pysähtyneeseen rauhaan.

Vastakohtat ovat pääosassa *Subito con forzassa*, jonka ensimmäinen forteisku ponnistaa Beethovenin *Coriolan*-alkusoi-tosta kadotakseen helisevään hiljaisuuteen. Siitä pitäen ilmassa lentelevät beethoveniaaniset eleet, jylisevät julistukset, leikitelevät kuviot, syvään hengittävä tyyneys ja autuaat kauneuden välähdykset. Jotkut viittaavat suoraan Beethoveniin, toiset enemmän Chiniin. Kompromisseja tai välitilaa ei tunneta, mutta ei myöskään totista patsastelua. Amsterdamin Kuninkaallisen Concertgebouw-orkesterin kantatesityksen johti Klaus Mäkelä.

SERGEI RAHMANINOV: RAPSODIA PAGANININ TEEMASTA OP. 43

Sergei Rahmaninov (1873–1943) sävelsi *Rapsodian Paganinin* teemasta op. 43 vuonna 1934 Sveitsissä Vierwaldstätterjärven rannalta ostamassaan huvilassa. Tuossa vaiheessa hän oli omaksunut myöhäistuotantonsa kosmopoliittisen asenteen. Slaavilainen kaiho oli tallella, mutta kaikkein yksilökeskeisin sentimentaalisuus sai väistyä, tai ainakin se upotettiin näkökulmiltaan entistä rikkaampaan ympäristöön.

Paganinin demonisen taiturillisista sooloviulukapriiseista viimeinen oli kutkuttanut säveltäjien mieltä ennen Rahmaninovia. Suurella muunnelmarsodiallaan hän halusi laatia testamenttinsa aikansa suurimpana pianovirtuososina. Teoksen huikeista taiturivaatimuksista huolimatta painopiste on musiikin runollisessa sisällyksessä sekä konserttomaisessa jännitteessä. Teoksen 24 variaatiota jakaantuvat kolmeen taitteeseen, joista äärimmäiset liikkuvat a-mollissa, mutta hitaan keskittäitteen muunnelmien nro 11–18 seikkailevat vaihtuvissa sävellajeissa.

Muutaman tahdin johdanto valmistaa ensimmäistä, teeman esittelyä edeltävää (Precedente) staccato-muunnelmaa. Teeman esittelevät orkesterin viulut muistuttaen aiheen alkuperästä, minkä jälkeen piano ja orkesteri alkavat taidokkaasti palloilla teemaa keskenään. Monet muunnelmista ovat lyhyitä, alle minuutin mittaisia. Seitsemännessä variaatiossa (Meno mosso, a tempo moderato) piano ujuttaa mukaan tärkeän sivuteeman, Rahmaninovin usein käyttämän tuomiopäiväsävelmän (Dies irae), jonka synkkä hahmo seikkailee muunnelmien sivupersonana.

Yhdestoista variaatio (Moderato) on näynomainen hidastus ja alakuloinen menuetti (nro 12) syventää subjektiivista vaikutelmaa. Teeman monumentaalisten esiintulojen jälkeen pianon kimmeltävä scherzando-muunnelma (nro 15) väläyttää hajamielisen sujuvasti superpianistin leijonankynsiä. Kaksi seuraavaa muunnelmaa synkistävät jälleen tunnelmaa, joka kirkastuu, kun kuuluisa kahdeksastoista muunnelma (Andante cantabile) – teema käännettynä ylösalaisin – puhkeaa hehkeäksi Des-duuri-melodiaksi. Sen huipentumassa soi joutsenlaulu romantiikan aikakaudelle ja Rahmaninov totesikin ironisesti säveltäneensä sen agentilleen.

Yhdeksännessätoista variaatiossa (A tempo vivace) kipunoiva liike käynnistyy uudelleen ja seuraavissa lyhyissä kohtauksissa salamannopeat taituri-iskut rakentavat hurjistuneen nousun kahteen viimeiseen muunnelmaan, jotka on kuorutettu itsevarmalla ja yltyöpäisesti lisääntyvällä virtuososisuudella. Viimeinen, 24. muunnelma hirvitti laajoilla otteillaan kantaesityksen soittanutta säveltäjääkin, joka joutui vahvistamaan hermojaan crème de menthellä. Loppuhuipennuksessa Paganini ja Dies irae -teema liittoutuvat juhlavasti pauhaten, mutta Rahmaninov päättää teoksen maailmanmiehen tavoin A-duuriin ja hyväntuuliseen loppukaneettiin.

BÉLA BARTÓK: KONSERTTO ORKESTERILLE

Béla Bartók (1881–1945) pakeni vuonna 1940 sotaa ja fasismia Yhdysvaltoihin, mutta ei löytänyt sieltä kykyjään vastavia tehtäviä. Luennoidessaan Harvardissa vuonna 1943 Bartók sai vakavan sairaskohtauksen, alkavan leukemian, joka pakotti hänet sairaalahoitoon.

Bostonin sinfonikkojen kapellimestari Sergei Koussevitzky vieraili sairaalassa kapellimestari Fritz Reinerin ja viulisti Joseph Szigetin aloitteesta. Koska tiedettiin, että Bartók torjuisi suoran raha-avun, Koussevitzky tarjosi hänelle 1000 dollarin palkkiota sävellystilauksesta. Bartók tarttui syöttiin ja Konsertto orkesterille oli valmis kolmen kuukauden kuluttua.

Säveltäjä kirjoitti konserton harjoituksesta, että ”Koussevitzky oli pitänyt sitä parhaana orkesteriteoksena 25 vuoteen (mukaan luettuna hänen ihanteensa Šostakovitšin musiikki)”. Bartók oli kuullut radiosta *Leningrad-sinfonian* ja Šostakovitšin ympärille sota-aikana syntynyt kohu kismitti häntä, sillä hänen mielestään sinfonia oli teoslajina kuollut.

Kantaesitykseen Bartók laati myös lyhyen esittelyn: ”Teoksen yleinen tunnelma kuvaa, lukuun ottamatta ilkkurista toista osaa, asteittaista kehitystä ensimmäisen osan ankaruudesta ja kolmannen osan synkästä kuolemanlaulusta viimeisen osan elämäjulistukseen.” Konsertto-nimeä säveltäjä perusteli: ”Tämän sinfonisen orkesteriteoksen otsikon selittää pyrkimys käsitellä yksittäisiä soittimia ja soitinryhmiä konsertoivaan tai solistiseen tapaan.” Konsertto orkesterille on Bartókin symbolioosi modernistisista ja folkloristisista ideoista. Hän tekee yhteenvetoa myös

eurooppalaisen modernismin eri linjoista, Alban Bergin ekspressionismista ja Paul Hindemithin kontrapunktista. Kaikki on saatettu toimivaan ja yleistävään muotoon, joka kätkee sisälleen monimutkaiset sommitelmat.

Sonaattimuotoinen ensimmäinen osa esittelee yhteen sovittamattomalta tuntuvia elementtejä. Matalien jousien kvarteista ja suurista sekunneista koostuva aihe, joka aloittaa avausosan hitaan johdannon (*Andante non troppo*), voi kuulostaa Schubertin ”Keskeneräiseltä” sinfonialta, mutta teema on tuttu myös unkarilaisesta kansanmusiikista. Huilu ja vähän myöhemmin trumpetit esittelevät melodisen teeman, joka purkautuu intohimoisesti jousistossa ja käynnistää bulgarialaisrytmisen pääaitteen (*Allegro vivace*).

Sekä *Allegro*-jakson pääteema – kvarteissa loikkaava viuluaihe ja siihen liittyvä pasuunarepliikki – että staattinen ja kapea-alainen sivuteema joutuvat kansanmusiikin tapaan jatkuvan muuntelun kohteeksi. Mutta ne sopeutuvat luontevasti myös kehittelyjakson rotevaan fuugaan. Kertauksessa aineistoa ravistellaan jälleen uuteen järjestykseen ja eräänlaiseksi motoksi noussut pasuunarepliikki päättää osan koko vaskistolla.

Toinen osa on ”parien leikki” (*Giuoco delle coppie. Allegretto scherzando*), jossa pikkurummun ilmoittamat puhallinparit – fagotit pienissä seksteissä, oboet pienissä tersseissä, klarinetit septimeissä, huilut kvinteissä ja trumpetit sekunteissa – muuntelevat hilpeää balkanilaista rallia. Juhlavan vaskikoraalin jälkeen puhallinduot uusivat iloisesti kälättävän kulkueensa.

Elegia (Andante non troppo) alkaa ensimmäisen osan johdantoa lainaten. Huhuillevat puhaltimet ja valittava oboemelodia luovat Bartókille tyypillisen yömaiseman, johon piiloutunut tragedia repeää auki jousistossa. Tuskaisten tunnustusten ja hiipivän ahdistuksen jälkeen hiki kuivuu otsalle ja musiikki vetäytyy alun tunnelmaan.

”Keskeytetyssä välisoitossa” (Intermezzo interrotto. Allegretto) kuullaan ensiksi tanssahtelevia kansansävelmiä ja alttoviulujen jalostuneesti laulava teema. Unkarilaisen tunnelmoinnin keskeyttää kuitenkin toikkaroiva klarinetti, joka yrittää tuputtaa orkesterille *Leningrad-sinfonian* marssiaihetta, mutta vasket nauravat sen ulos lavalta.

Kun Bartókille kerrottiin, että Šostakovitšin marssiteema on alun perin *Iloisen lesken* ”Minä menen takaisin Maxim’siin” ja parodia natsien hyökkäyksestä, hän väitti, ettei tunne Léharin operettia. *Leningrad-sinfonian* sodanaikainen suosio harmitti Bartókia, mutta säveltäjiä yhdisti natsien pilkkaaminen. Bartók ei kieltänyt tuntevansa Zsigmond Vinczen operettia *Hampurin morsian* (1928), josta on peräisin välisoiton alttoviulusävelmä.

Jykevä vaskifanfaari (Pesante), avausosan pasuunamoton positiivinen vastine, laukaisee liikkeelle virtuoosisen finaalin (Presto). 2/4-rytmeissä singahtelevat tanssintätkät ja kaanonsommitelmat pursuavat elämää ja huumoria – sekä teknistä taituruutta, joka ryntää karkuun kaikilta teorioilta. Hämyisän hidastuksen jälkeen elämää palvovat voimat puristuvat yhteen itsevarmaksi vaskikuoroksi ja teoksen päätäväksi koodaksi.

Antti Häyrynen

MYÖHÄISILLAN KAMARIMUSIIKKI

OLLI MUSTONEN: PIANOKVINTETTO

Olli Mustonen (s. 1967) voi yhä olla tunnetumpi pianistina kuin säveltäjänä, mutta hänen sävellyksensä ovat saaneet viime vuosina kasvavaa kansainvälistä huomiota. Mustosen teosten yhteydessä on puhuttu tyyliuunnista, joissa korostuvat kurinalaisuus, selkeys, toisto ja symmetria.

Vaikka noita piirteitä löytyy hänen musiikistaan, Mustosta kiinnostavat myös anomaliat ja ambivalenssi, poikkeamiset säännöistä ja monimielisyys – kaikki mikä näyttää ilmeiseltä, mutta kätkee sisäänsä jotain aivan muuta. Lopputuloksissa yhdistyvätkin usein sekä älyllinen kirkkaus ja näynomainen mystiikka.

Kolmiosainen pianokvintetto valmistui vuonna 2015 ja sai kantaesityksensä Brysselissä vuonna 2018. Mustonen esittelee teosta näin: ”Pianokvintettoni ensimmäinen osa on täynnä draamaa ja intohimoa. Sen tunnelma muistuttaa toista sinfoniaani, Johannes Angelosta.

Toinen osa on polyfonisista muunnelmista koostuva sarja, joka tuo mieleen passacaglian. Musiikkia tuntuu hypnotisoivan kymmenen sävelen kromaattisesta klusterista koostuva teema. Viimeisen osan alussa alkaa palata aiheita aiemmista osista, mutta nyt hajautuneina ja mystisesti sävyttyneinä. Jouset löytävät uuden aiheen, joka muistuttaa katkelmalista hymniä. Nopealiikkeisiä trioleja alkaa ilmestyä ja musiikkia saavuttaa iloisen ja hurmioituneen päätöksen.”

Antti Häyrynen

ELIM CHAN

10 Hong Kongissa syntynyt Elim Chan kuuluu tämän hetken kiinnostavimpiin nuoriin kapellimestareihin. Hän murtautui kansainväliseen tietoisuuteen voittamalla joulukuussa 2014 Lontoossa ensimmäisenä naispuolisena kilpailijana Donatella Flick -kapellimestarikilpailun. Hän on ollut vuodesta 2018 Royal Scottish National Orchestran päävierailija ja vuodesta 2019 Antwerpenin sinfoniaorkesterin ylikapellimestari.

Chan opiskeli musiikkia ensin Northamptonissa Yhdysvaltain Massachusettsissa ja vuodesta 2011 Ann Arborissa Michiganin yliopistossa. Osana Donatella Flick -kilpailun voittopalkintoa hän sai toimia kauden 2015–16 Lontoon sinfoniaorkesterin apulaiskapellimestarina. Chan nimettiin kaudeksi 2016–2017 Los Angelesin filharmonikkojen Dudamel Fellowship -ohjelmaan, ja kaudella 2017–18 hän toimi Norrlandsoperanin ylikapellimestarina.

Chanin ura on edennyt vauhdilla, ja muutamien viime vuosien aikana hän on esiintynyt mm. Amsterdamin Concertgebouw-orkesterin, Philharmonia-orkesterin, Lontoon sinfoniaorkesterin, Philadelphian orkesterin, Los Angelesin filharmonikkojen, Toronton sinfoniaorkesterin, Berliinin Deutsches Symphonie-Orchesterin, Kölnin Gürzenich-orkesterin, Göteborgin sinfoniaorkesterin sekä synnyinkaupunkinsa Hong Kongin filharmonikkojen johtajana. Hän johtaa keskeisen perusohjelmiston lisäksi paljon uutta musiikkia.

Olli Mustosen muusikontyössä yhdistyvät kokonaisvaltaisella tavalla urat pianistina, kapellimestarina ja säveltäjänä. Hän on esiintynyt eri puolilla maailmaa eri muusikonrooleissaan, usein myös yhdistämällä pianistin ja kapellimestarin tehtävät. Hän aloitti tammikuussa 2021 kolmen vuoden kautensa Turun filharmonisen orkesterin taiteellisena johtajana.

Ralf Gothónin ja Eero Heinosen johdolla opiskellut Mustonen saavutti toisen sijan EBU:n nuorten solistien konsertissa 1984. Hän teki Lontoon-debyyttinsä kaksi vuotta myöhemmin ja on sen jälkeen esiintynyt solistina monien arvostetuimpien orkesterien kuten Berliinin, New Yorkin ja Los Angelesin filharmonikkojen, Chicagon sinfoniaorkesterin, Clevelandin orkesterin, Amsterdamin Concertgebouw-orkesterin, Pariisin orkesterin, Lontoon suurten orkesterien sekä Pietarin Mariinski-teatterin orkesterin kanssa.

Mustonen on tehnyt pianistina kymmeniä levytyksiä eri levy-yhtiöille (mm. Philips, Decca, RCA, BIS, Ondine, Alba). Hänen levytyksensä Šostakovitšin ja Alkanin preludeista (1991) sai Edison- ja Grammophone-palkinnot. Hän on levyttänyt soolopianistina myös mm. Musorgskin, Beethovenin, Bachin, Tšaikovskin, Rahmaninovin, Skrjabinin, Sibeliuksen ja Prokofjevin musiikkia. Hän on tehnyt Tapiola Sinfonietan kanssa Beethovenin pianokonserttojen kokonaislevytyksen, jossa hän toimii myös kapellimestarina. Prokofjevin pianokonsertot hän on levyttänyt Hannu Linnun johtaman RSO:n kanssa.

Kapellimestarina Mustonen debytoi 1991 ja on johtanut suomalaisten orkesterien lisäksi monia orkestereita eri puolilla maailmaa. Mustosen perustama Helsingin Festivaaliorkesteri piti ensikonserttinsa 2001 ja on käynyt hänen johdollaan kiertueilla Keski-Euroopassa, Japanissa ja Kiinassa.